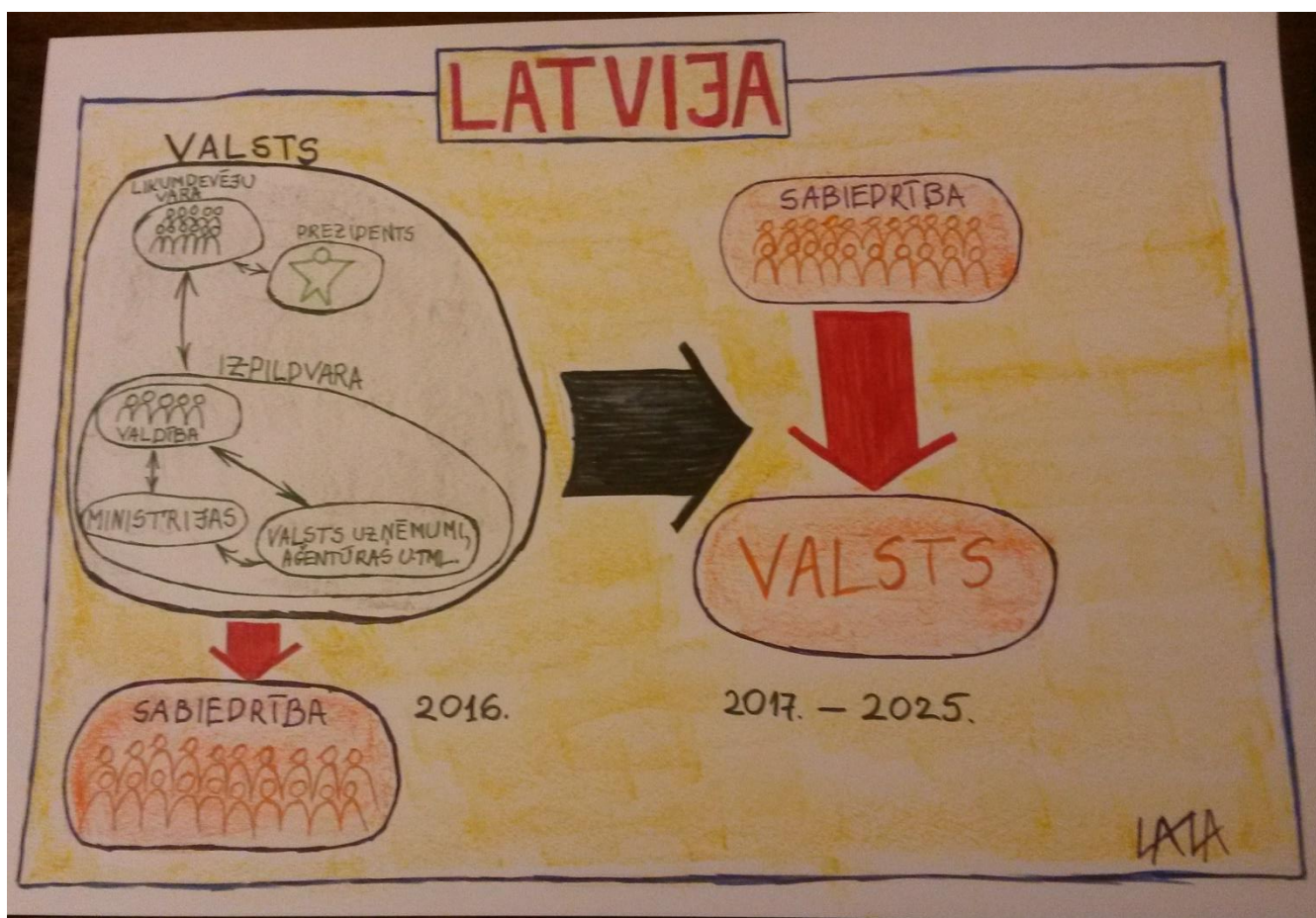

LATVIJAS SABIEDRĪBA – VALSTS PĀRVALDES DARBA DEVĒJS

Augoša terorisma draudu¹ apstākļos runāt par atvērtas sabiedrības saglabāšanu, manuprāt ir utopiska doma. Kaut vai tā vienkāršā iemesla dēļ, ka sabiedrība deleģējusi valstij rūpes par savu drošību. Pat ja pieņemam, ka teroraktu draudi var būt mākslīgi radīti, lai palielinātu pieprasījumu pēc militārās industrijas, militāro un drošības struktūru pakalpojumiem, atvērtība sabiedrībā ir zudusi. Vismaz tāda, kādu to bija iedomājies 'atvērtas sabiedrības' jēdziena autors Karls Poppers². Pastiprinātie drošības pasākumi, piemēram, ārkārtas stāvokļa pagarināšana vēl uz pusgadu Francijā³, mudina sabiedrību iedalīt cilvēkus savā zemē kategorijās "savējie" un "svešie". Proti, runa vairs nav par dabiskā ceļā izaugušām kopīgām vērtībām, interesēm un mērķiem. Par ko, aprakstot sociālās saites un definējot kopienas un sabiedrības līdzīgās un atšķirīgās pazīmes, savā darbā⁴ rakstīja Ferdinands Tenniss. Un tieši šo sacerējumu – "Kopiena un sabiedrība" – K.Poppers izmantoja, aprakstot sociālo mijiedarbību sabiedrībā. Augošu teroraktu draudu apstākļos sabiedrība atgriežas pie pazīmēm, kas raksturo noslēgtu sabiedrību: tradicionālisms, dogmatiska ideoloģija, statiska sociālā struktūra, ierobežota mobilitāte, tā nav spējīga uz inovācijām². Drošības zuduma apstākļos sabiedrībā masveidā sāk attīstīties ksenofobija. Šādu tendenci kopš pagājušā gada novembra, manuprāt, var novērot Francijā un šogad arī Vācijā. Iepriekš šis valstis lielā mērā iemiesoja atvērtas sabiedrības² pazīmes: individuālismu, demokrātisku plurālismu ideoloģijā (nav valstiskas ideoloģijas, bet konstitūcijas līmenī tiek nostiprināti garīgās brīvības principi, kurus cilvēks reāli izmanto; cilvēks pats izvēlas pasaules uzskatus un tikumiskās vērtības), kriticismu domāšanā (prasme izvērtēt informāciju un spēja patstāvīgi formēt viedokli), dinamisku sociālo struktūru, augstu mobilitāti un spēju ieviest inovācijas. Un, protams, arī atvērtas sabiedrības² principus: atvērtību, brālību un vienlīdzību. Pašlaik gan, no malas raugoties, šķiet, šie principi ir dzīvi vairs tikai Vācijas kancleres A.Merkeles publiskajās runās.

Domājot par Latvijas sabiedrību K.Poppera atvērtas sabiedrības jēdziena izpratnē, salīdzinoši īsā laikā – 26 gadi kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas – ir izdevies transformēties no noslēgtas sabiedrības, kāda tā bija LPSR laikā, uz atvērtu. Sabiedrībā ir vērojamas atvērtības pazīmes. Kā piemēru varu minēt diskusijas sabiedrībā par bēgļu uzņemšanu, kas, manuprāt, ir lielisks

atvērtības un brālības principu iemiesojums. Tāpat mūsu sabiedrībā vērojama samērā augsta (attiecībā pret relatīvi tik nelielu iedzīvotāju skaitu) intelektuālā atvērtība un gatavība ieviest inovācijas, ko atbalsta arī valsts⁵. Manuprāt, ļoti nozīmīgu Latvijas sabiedrības daļu veido dažādas kopienas. Tādas, kādas tās aprakstīja F.Tenniss⁴: "Viena no kopienas galvenajām īpašībām ir tāda, ka cilvēki ir gatavi viens otram palīdzēt bez jebkādam atlīdzībām, piemēram, naudas vai citiem labumiem. Kopienās cilvēki viens otram ir uzticīgi un to vidū valda sirsnība, viņu vidū valda nerakstīti likumi, kur sociālā kontrole arī balstās tieši uz tradīcijām."

Krietni atšķirīgāka situācija, manā skatījumā, ir mūsu valsts pārvaldē. Ja valsts jau senatnē tika izveidota kā mašīna viena sabiedrības slāņa kundzības nodrošināšanai pār citu sabiedrības daļu (ļoti brīva Platona vārdu interpretācija), tad Latvijā valsts lieliski pilda šo funkciju. Esejas sākumā ievietotā mana infografika precīzi izsaka manu viedokli par valsts pārvaldes funkcionēšanu pašlaik un to, kādai tai būtu jāklūst jau tuvākā nākotnē, lai par Latvijas Republiku varētu runāt kā par atvērtu sabiedrību². Situācija valsts pārvaldē pašlaik: noslēgtība, zema mobilitāte, tradīcijās balstīta dogmatiska ideoloģija (kaut gan arī pretējais – dogmatiskā ideoloģijā balstītas profesionālās tradīcijas – būtu patiesi apgalvojums). No noslēgtības un smagnējas, vāji caurskatāmas struktūras izrietoši korupcijas riski valsts pārvaldē. Tie saistīti arī ar galveno vadošo emociju organizācijā - bailēm. Tā bieži novērojama organizācijās ar stipri izteiktu varas vertikāli un hierarhiju. Cilvēkiem, kuri izvēlas darbu valsts vai pašvaldības institūcijās, ir izteikta vajadzība pēc stabilitātes. Un, protams, arī drošības, kā jau mums lielākajai daļai. Tāpēc, radot apstākļus, kuros viņi riskētu zaudēt darbavietu (piemēram, jebkura atkāpe no amata apraksta, subordinācijas neievērošana, inovatīvu ideju izteikšana, kuras nespēj vai negrib saprast viņu senilais vadītājs u.tml.), šie darbinieki kļūst viegli manipulējami. Tādā veidā pat gados jauni cilvēki, kuri sākotnēji gribējuši kalpot sabiedrībai un paveikt ko nozīmīgu un paliekošu šīs pašas sabiedrības labā, iekļūstot sistēmā, kurai raksturīgas noslēgtas sabiedrības² pazīmes, aizmirst par saviem labajiem nodomiem un sāk cīnīties par izdzīvošanu šajā sistēmā. Vai arī aiziet no tās. Vīlušies.

Atvērtību valsts pārvaldē Latvijā es redzu tikai un vienīgi kā kompleksu risinājumu. Vispirms es izvirzītu mērķi: līdz 2025.gadam izveidot Latvijā atvērtu valsts pārvaldi, kas balstīta atvērtībā, brālībā un vienlīdzībā. Nākamais solis būtu definēt, kurš ir valsts pārvaldes/ieredņu darba devējs, - politiķi vai sabiedrība. Pašlaik eksistējošajā modelī, kad sabiedrība kalpo valstij, proti, kopprodukts tiek ražots, lai nodrošinātu ienākumu līmeņa paaugstināšanu politiķiem (es nemeklēšu pašlaik internetā rakstus par L.Straujumas kundzes valdības lēmumu paaugstināt atalgojumu ministriem un valsts sekretāriem, nemeklēšu arī rakstus par Saeimas deputātu balsojumu šogad paaugstināt savu amata atlīdzību, jo šie lēmumi manī izraisa riebumu, neraugoties uz to, ka mana uzņēmējdarbība pēdējos deviņus gadus ir mans vienīgais ienākumu avots un es pilnīgi noteikti atbalstu pēc iespējas augstākus ienākumus; tikai ar noteikumu, ka šie ienākumi atspoguļo indivīda reālo produktivitāti un efektivitāti darba tirgus konkrētajā sektorā) un 13. algas ierēdņiem, valsts pārvaldē strādājošajiem ir pamats domāt, ka viņu darba devējs ir politiķi. Viens no šīs ilūzijas iemesliem – ierēdniecība neasociē sevi ar sabiedrību. Jo plašsaziņas līdzekļos ar apbrīnojamu regularitāti valsts pārvalde tiek pretnostatīta sabiedrībai.

Manuprāt, tas, ka sabiedrība ir valsts pārvaldē strādājošo darba devējs, ir absolūti skaidrs nosacījums, ja atgriežamies pie valsts izcelšanās teorijām⁶. Konkrēti šis princips ir ietverts Līguma valsts teorijā (vāciski *Vertragstheorie Staatstheorie*). Tajā teikts, ka valsts ir cilvēku izveidota sociāla struktūra, ko tie izveidojuši savstarpēji vienojoties, lai nodrošinātu taisnīgumu un kārtību. Pirmie šo ideju izvirzīja vairāki sengrieķu sofistiem. XVII-XVIII gs. B.Spinoza, H.Grocijs, Hobss, Dž.Loks, Ž.Ž.Ruso, A.Radiščevs izstrādāja sabiedriskā līguma teoriju, saskaņā ar kuru cilvēki apvienojušies valstī un noslēguši savstarpēju vienošanos, ka daļu savu dabisko tiesību viņi deleģē valsts varai, kas pārstāv kopējās interese, savukārt valsts apņemas nodrošināt cilvēku tiesības. Ja valsts neievēro līguma noteikumus, tad tauta iegūst tiesības revolūcijas ceļā mainīt valsts varu un iekārtu. Šajā teorijā tika iekļauti arī tautas suverenitātes pamatprincipi. Un tika deklarēts, ka valsts institūcijas ir kontrolējamas un tām par savu darbību jāatskaitās tautai.

Manā skatījumā šādas valsts un sabiedrības attiecības lielā mērā atbilst K.Poppera idejai par atvērtu sabiedrību². Jo šeit tiek ievērots brālības un vienlīdzības princips. Atgriežoties pie sabiedrības kā valsts pārvaldes darba devēja nevis teorētiski un *de jure*, bet *de facto*. Manuprāt, to visveiksmīgāk var nodrošināt, izmantojot "starpdisciplīnu" nozares: veselība, izglītība un nodokļi. Sabiedrība ir deleģējusi valstij šīs funkcijas: nodrošināt veselības aprūpes pakalpojumu, izglītības pakalpojumu, sociālās drošības pakalpojumu, kārtības nodrošināšanu valstī kā juridiski, tā arī fiziski, starpvalstu attiecību veidošanu un uzturēšanu u.c. Veselības, izglītības un nodokļu gadījumā klienti ir visi Latvijas iedzīvotāji. Tātad gan sabiedrība, gan ierēdņi. Līdz šim ierastā prakse, pilnveidojot kādu no šiem pakalpojumiem, bija iesaistīt lēmumu un projektu izstrādē starpniekus, proti, profesionālās organizācijas, nevis klientus – pakalpojuma gala saņēmējus. Tā piemēram, lai veiktu izmaiņas izglītības sistēmā, Izglītības ministrija sadarbojās ar pedagogu profesionālajām organizācijām un dažu vecāku pārstāvētām biedrībām vai kādiem citiem nevalstisko organizāciju veidojumiem. Lai pilnveidot medicīnas pakalpojumu, ierēdņi reizēm apspriežas ar ārstiem, medicīnas māsām un Pasaules Banku. Par nodokļu jautājumiem valsts pārvalde reizēm "aprunājas" ar uzņēmējiem. Jau pat šīs darbības ir apsveicamas, no atvērtas sabiedrības² skatupunkta raugoties. Bet šāds darbošanās mehānisms rada vismaz divas problēmas: 1) strikts nodalījums "ierēdņi" un "sabiedrība", 2) netiek ņemtas vērā reālā klienta intereses, - tās vienkārši nemaz nav pārstāvētas.

Risinājums. Jebkurš valsts pārvaldē strādājošais ir klienta lomā attiecībā uz veselības vai/un izglītības pakalpojumu. Jebkurš valsts pārvaldē strādājošais maksā nodokļus. Tātad praktiski ikvienam ierēdnim ir savs viedoklis kā klientam par veselības aprūpi, izglītību un nodokļiem mūsu valstī. Tikai šo viedokli viņam neviens nav jautājis, ja vien tā izteikšana neietilpst viņa tiešo profesionālo pienākumu izpildē. Pieņemu, ka aptaujājot valsts pārvaldes darbiniekus kā klientus (nevis kā profesionālo pienākumu izpildes/neizpildes vērtētājus), tiks saņemti ļoti vērtīgi un samērā viegli realizējami novērojumi un priekšlikumi (jo ierēdņi jau sākotnēji raudzīsies caur juridiski tehniskās realizācijas prizmu). Ja kādreiz ministrijas izvēlēties izstrādāt savus projektus kopā ar reālajiem klientiem, nevis projektā ieinteresētajiem nozares profesionāļiem, kuri no projekta realizācijas gūst/zaudē tiešu materiālu labumu, tad ne tikai valsts pārvalde apliecinās sevi kā atvērtu, dinamisku, mobilu, uz ekonomisko ieguvumu iedzīvotājiem vērstu struktūru, bet tad arī tā pati būs kļuvusi par daļu no šeit dzīvojošās sabiedrības. Atvērtas sabiedrības.

Dr.Laila Jemberga

2016.gada 26.decembrī.

ATSAUCES

- 1 <http://www.delfi.lv/news/national/politics/dp-kops-teroraktiem-parize-drosibas-situacija-eiropa-nav-uzlabojusies.d?id=48161721>
- 2 K. R. Popper, *The Open Society and its Enemies*, 2 vols. (1945)
- 3 <http://www.lsm.lv/lv/raksts/arzemes/zinas/francija-velreiz-pagarina-arkartas-stavokli.a214558/>
- 4 F.Tennīss "Kopiena un sabiedrība", 1887. "*Gemeinschaft und Gesellschaft*"
- 5 <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/valdiba-atbalsta-ipaso-rezimu-start-up-uznemumiem-jau-no-nakama-gada.a202773/>
- 6 Thomas Hobbes, *Leviathan* (1651); Patrick Riley, *The Social Contracts and Its Critics* (Cambridge University Press, 2006)